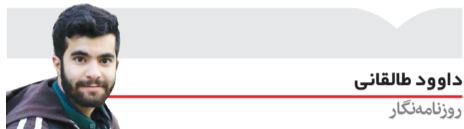

تاریخ جنون در سینمای ایران ۱۰: خانه‌ای روی آب

چاقویی که دسته اصلاحات را برید

داوود طالقانی

روزنامه‌نگار

بهمن فرمان‌آرا پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۶ فیلم سینمایی کارگردانی کرده و خانه‌ای روی آب دومین فیلم او پس از انقلاب است. در این فیلم بیتا فرهی، عزت‌الله انتظامی، هدیه تهرانی و رضا کیانیان نقش آفرینی کرده‌اند که از حیث ایفای نقش آنان در سینمای جنون ایران می‌تواند حائز اهمیت باشد. بیتا فرهی در فیلم سینمایی هامون و هدیه تهرانی در فیلم سینمایی فرمز حضور داشتند که پیش از این تحلیل شدند، همچنین عزت‌الله انتظامی در اثر ماندگار داریوش مهرجویی یعنی گاو نیز حضور داشت و از این بابت به‌عنوان ایکون مجنون و دیوانه در سینمای پیش از انقلاب شناخته می‌شود. رضا کیانیان نیز علاوه‌بر این فیلم، در قسمت شانزدهم سریال سرخ‌نقش مجرمی را بازی کرده بود که برای فرار از قانون خود را به‌جای برادر دیوانه‌اش جنا می‌زند اما دیوانه باقی می‌ماند. فرمان‌آرا برای این فیلم جایزه سمیرغ بهترین فیلم از نگاه مخاطبان همچنین بهترین کارگردانی را از آن خود کرده است و رضا کیانیان نیز برنده سمیرغ بهترین بازیگر مرد و عزت‌الله انتظامی برنده بهترین بازیگر نقش مکمل مرد شده بودند.

خلاصه داستان فیلم سینمایی خانه‌ای روی آب از این قرار است که دکتر رضا سپیدبخت شبی موقع رانندگی فرشته‌ای را زیر می‌گیرد و دستش با لمس انگشتان فرشته زخمی عمیق برمی‌دارد. فردا وقتی او به بیمارستان می‌رود، مسئول بخش به وی می‌گوید پسریچه‌ای حافظ قرآن را که بی‌هوش شده، اشتباها به بخش درمانی او (زنان و زایمان) منتقل کرده‌اند. دکتر در بیمارستان با یکی از همکاران قدیمی اش که سابقا میان آنها رابطه و علاقه‌ای بوده برخورد می‌کند. ژاله، منشی دکتر از او به دلیل رابطه گذشته‌شان و اینکه دکتر درنهایت باعث شده دیگر هیچ‌وقت نتواند بچه‌دار شود، گلایه می‌کند. دکتر برای دیدن پدر پسرش به خانه سالمندان می‌رود و بین آنها برخورد تلخی صورت می‌گیرد. دکتر به ژاله می‌گوید مدتی است سرزشتینان یک پیچ‌انگ در تعقیبش هستند و او آشنایی یک نصب کننده دزدگیر را می‌گیرد. مانی پسر جوان دکتر سپیدبخت پس از ۱۵ سال به کشور برمی‌گردد، اما در فرودگاه به جرم حمل مواد مخدر بازداشت می‌شود. البته دکتر بالاخره موفق می‌شود مانی را خلاص کند، اما نیمه‌شب می‌فیمد پسرش در حال تزریق مواد مخدر است و تصمیم می‌گیرد او را برای ترک اعتیاد به کلینیک ببرد. پسر از کلینیک می‌گریزد و دکتر که در جست‌وجوی پسرش به جنوب‌شهر رفته اتفاقی پدر ژاله را می‌بیند و متوجه می‌شود او مدت‌هاست با خانواده‌اش ارتباطی ندارد و تنها زندگی می‌کند. ژاله با تعقیب کنندگان دکتر سپیدبخت در ارتباط است و رفت‌وآمدهای دکتر را به آنها خبر می‌دهد. آنها سپس سراغ نصب کننده دزدگیر خانه دکتر می‌روند و با ارائه کارت و مدارکی از او رمز دستگاه دزدگیر را می‌گیرند. دکتر در بیمارستان نج کامیابی رنگی می‌بیند و دنبالش می‌کند تا به اتاقی که پسر قاری قرآن در آن خوابیده است، می‌رسد. پسر از خواب بیدار می‌شود و به دکتر می‌گوید او را با خودش به خانه ببرد. دکتر با صدای آژیر خطر دزدگیر منزلش بیدار می‌شود و می‌فیمد چند مرد سیاه‌پوش به خانه او وارد شده‌اند. او پسر حافظ قرآن را در کمد پنهان می‌کند و به طبقه پایین می‌رود، اما مورد حمله مهاجمان سیاه‌پوش قرار می‌گیرد و با ضربه‌های متعدد چاقوی آنها کشته می‌شود.

قبل از تحلیل شخصیت‌ها، باید نگاهی به موقعیت بیمارستان در این فیلم داشت. بیمارستان، فضایی است که در آن دکتر سپیدبخت بر بیماران و مراجعان اعمال قدرت می‌کند. او در اغلب خودش نیز این رابطه سلطه‌گرایی را حفظ می‌کند و در این رابطه است که مردان مذهبی و زنان روستایی در فیلم فرودست، ساده‌ لوح و بیچاره جلوه می‌کنند. (دروستی که بخواهیم طعنه‌های مولف به دین و دین‌داری را نادیده بگیریم) در این مناسبات پزشک و بیمار، دکتر سپیدبخت متکی بر اخلاق حرفه‌ای و بازار سلامت عمل می‌کند و اتفاقا در همین فرامسئول اجتماعی ساخته‌شده توسط نظام پزشکی است که او می‌تواند اعمال قدرت کند و تباهی و سیاه‌بختی اش هم تا حدی به همین روابط است.

شاید بتوان اینده محزوری و دال مرکزی این فیلم جمله معروف صادق هدایت در مطلع یوف کور است: «در زندگی زخم‌هایی هست که مثل خوره در انزو روح را آهسته می‌خورد و می‌تراشد. این دردها را نمی‌شود به کسی اظهار کرد چون عموما عادت دارند این دردهای باورنکردنی را جزو اتفاقات و پیشامدهای نادر و عجیب بشمارند و اگر کسی بگوید یا بنویسد، مردم بر سبیل عقاید جاری و عقاید خودشان سعی می‌کنند آن را با لبخند شکاک و تمسخرآمیز تلقی کنند. زیرا بشر هنوز چاره و دوايي براي پيدا نکرده و تنها داروي فراموشی توسط شراب و خواب مصنوعی به‌وسیله افیون و مواد مخدره است ولی افسوس که تاثیر اینگونه داروها موقت است و پس از مدتی به‌جای تسکین بر شدت درد می‌افزایند. با قاطعیت می‌توان گفت تمام عناصر داستانی این فیلم در این جملات عینا تکرار شده است. ضمن اینکه این جملات توسط پسر دکتر سپیدبخت نیز به نقل

در می‌آیند و پدر بزرگ مانی به او تذکر می‌دهد صادق هدایت کسی است که خودکشی کرده و لزوما نباید به حرف‌هایش توجه کرد. تمام این فیلم به‌نوعی خوره‌های زندگی دکتر سپیدبخت است که درنهایت او را به جنون و مرگ می‌کشاند. مساله دیگر در این فیلم، اعتیاد جنون‌آمیز مانی پسر دکتر است. معتاد مجنون است. او برای رهایی از ملال، مصیبت و خوره‌ها، به افیون روی می‌آورد تا بتواند از عقل، تن، رسمیت‌ها و... فرار کند. هرچند اعتیاد نیروی قدرتمندی برای انکار عقل به حساب نمی‌آید اما به‌جز اعتیاد، نیروی تخریبگر دیگری نیز در این فیلم وجود دارد که با توجه به زمینه سیاسی دهه هشتاد باید آن را سنجد: ایدز. یکی از مراجعان دکتر (با بازی ویشکا آسایش) مبتلا به ایدز است و می‌خواهد بیماری‌اش را از نامزد پولدارش پنهان کند تا بتواند خودش را از این زندگی که به آن مبتلاست نجات دهد و با او از ایران برود. ایدز به‌عنوان قسمی از شرور در دهه هشتاد به اوج خود رسیده بود و به‌عنوان یکی مخاطره‌ترس‌های زیادی ایجاد کرده بود. به دلیل احتمال انتقال ایدز در روابط جنسی، افراد مبتلا به ایدز پیشاپیش متهم به گناهان کرده و ناکرده می‌شدند و سایه‌های نگاه خیره دیگران نیز برای رنجش این افراد نمک بر زخم بود. (حتی تماشاگران این فیلم نیز می‌توانند چنین نگاهی به آن زن بستری شده در بیمارستان دکتر سپیدبخت داشته باشند). ایدز در ایران به سبب ورود خون‌های آلوده خریداری شده از فرانسه شیوع پیدا کرد اما این نگاه خطرناک با آن باقی ماند.

به مدل‌های ارتباطی دکتر سپیدبخت و بابای‌ها و پارازیت‌های این روابط نیز باید اشاره‌ای داشت. دکتر سپیدبخت با زنان روابط نگون بختی داشت و با پدرش نیز به خاطر خاطرات کودکی به مشکل برخورد بود و او را در خانه سالمندان زندانی کرده بود. او پسر دهه شصتی‌اش را هم نمی‌فهمید و در کودکی او نیز نقش پدری را نتوانسته بود کامل ایفا کند. در یک نگاه روانکاوانه دکتر سپیدبخت از جایگاه پدر بزرگ و دیگری بزرگ به زیر آورده شده بود و مرجعیت از زنی و هنجاری برای پسرش نداشت. او حتی در ارتباط با مراجعان و بیماران خود نیز نتوانسته بود موفق عمل کند و سوءتدبیر او باعث شد یکی دیگر از آنان (با بازی رویا نونهالی) فوت شود. در مجموع می‌توان گفت دکتر سپیدبخت دچار اختلال در شخصیت شده بود و فرمان‌آرا به‌عنوان نویسنده فیلم‌نامه می‌خواهد با حضور یک پسر بچه حافظ قرآن این اختلال را رفع کند که موفق نمی‌شود. این پسر بچه روان‌درمان‌گر نیست اما مولف از آن توقع درمانگری دارد.

سخت‌ترین مسئله در کل کسانی هستند که این وضعیت را ساخته‌اند. این‌تر مغالطه‌آمیز و مناقشه‌برانگیز فیلم برآمده از جهت‌گیری‌های سیاسی کارگردان است. کارگردان این فیلم خیلی خوب می‌داند که «انسان‌ها تاریخ را می‌سازند اما نه آن‌گونه که خود می‌خواهند». نارضایتی‌های اصحاب فرهنگ و فرهیختگان در همان نیمه اول دهه هشتاد بی‌ریبط و نامتأثر از فعالیت سیاسی آنان نبود اما نمی‌توانستند و نمی‌خواستند که مسئولیت انتخاب و اراده خود را بپذیرند و دائم سعی می‌کنند وضعیت ساخته‌شده را به نیروی بیرونی، انتزاعی و تخیلی نسبت دهند. تاز سوم فیلم به جمله صادق هدایت در فیلم نیز اشاره دارد و مربوط به مساله گذشته و تأثیر آن در اکنون و آینده انسان است. پرواضح است که مولف تحت‌تأثیر الهیات مسیحی است و ایده گناه اولیه را مدنظر دارد. با این حال، این‌تر از دو تر قبلی به مراتب جدی‌تر است و این‌هم نه به خاطر خود فیلم بلکه تبار تاریخی ایده آن است.

سیدعلی شاه‌صاحبی

دانشجوی فرهنگ و ارتباطات

تاریخچه

پس از جنگ جهانی دوم، سیاست فرهنگی کشور اتریش بیشتر بر ساختاری اشرافی و غیرسیاسی بنا شده بود و فقط تعداد محدودی از جشنواره‌ها و همایش‌ها با حمایت دولت همراه می‌شد. در اواخر دهه ۶۰ میلادی، همزمان با اصلاحات سیاست فرهنگی کشورهای اروپایی، اتریش هم در قوانین خود بازنگری کرده و در آن کشور تلاش می‌کردند فرهنگ را وارد زندگی عمومی کنند و تداخل آن با ابعاد مختلف زندگی را به‌معرض نمایش درآورند.

در سال ۱۹۷۵ مجموعه قوانینی تحت‌عنوان مبانی سیاست فرهنگی از سوی وزارت آموزش و هنر اتریش تصویب شد و در دستور کار قرار گرفت. از جمله اهداف اصلی قوانین مذکور می‌توان به افزایش امکانات تحصیلی و کاهش تمایزات فرهنگی میان شه‌نشینان و سایر طبقات جامعه اشاره کرد.

در دهه ۸۰ میلادی دولت توجه بیشتری به مقوله فرهنگ داشت و به همین خاطر میزان بودجه تخصصی در این سال‌ها تا ۷ برابر هم افزایش یافت.

در دهه ۹۰ اما وضعیت تغییر کرد و خصوصی‌سازی امور فرهنگی بسیار رونق یافت. دولت اتریش نیز به‌خصوص در عرصه موسیقی، اپرا و موزه‌به‌دنبال کوچک کردن دولت بود.

درحال حاضر اصلی‌ترین سیاست اتخاذ شده در حوزه فرهنگ، تمرکززدایی از حوزه فرهنگ است و مابقی سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر این اصل کلی استوار می‌شود.

ساختار فرهنگی

دولت اتریش از یک سیستم فدرال برخوردار است. در اصل ۱۵ قانون اساسی کشور مقرر شده که کلیه فعالیت‌های فرهنگی به مراکز استان‌ها واگذار شود. طبق اصل مذکور مراکز استانی موظفند توجه ویژه خود را به شاخص‌های فرهنگی از جمله تئاتر، موزه، کتابخانه، فیلم و سینما معطوف داشته‌و با اعطای تسهیلات امکان توسعه آنها را فراهم آورند.

اداره فرهنگ مثل اکثر کشورهای اروپایی به سه سطح تقسیم می‌شود. سطح فدرال یا مرکزی که اداره کلیت فرهنگ و تخصیص بودجه و سیاست‌گذاری کلان را برعهده دارد. سطح استانی که اداره هر استان را برعهده دارد و به‌عنوان تنظیم‌گر و تسهیل‌گر عرصه فرهنگ وارد می‌شود. سطح محلی که مسائل و موضوعات خرد فرهنگی را در سطح هر محله پیگیری می‌کند.

در سطح فدرال، معاونت هنر و رسانه‌های جمعی وظایف زیر را برعهده دارد: ۱. افزایش و ارتقای سطح کیفی و کمی هنرهای تصویری و عکاسی ۲. افزایش و ارتقای سطح کیفی و کمی هنرهای نمایشی ۳. افزایش و ارتقای صنعت فیلم و رسانه‌های گروهی ۴. اتخاذ قوانین، تأمین بودجه و رسیدگی به امور حقوقی ۵. نظارت بر حوزه ادبیات و خدمات نشر و چاپ ۶. برقراری ارتباطات فرهنگی چندمنظوره با کشورهای خارجی ۷. حمایت از بناسازی، طراحی و هنرهای تصویری ۸. نظارت بر اجرای اصول فرهنگی در نواحی مختلف کشور.

در سطح استانی هم هر استان وظایف زیر را برعهده دارد: ۱. اتخاذ و اجرای قوانین حقوقی منطبق با سیاست فرهنگی ملی ۲. ارتقای فعالیت‌های فرهنگی از طریق برقراری ارتباط نزدیک با دولت فدرال ۳. ارتقای سطح فرهنگی شهرهای کوچک و روستاهای کشور و از میان بردن تمایزات فرهنگی ۴. تدارک و تخصیص بودجه به مراکز فرهنگی-هنری استانی ۵. تأسیس مدارس موسیقی در مراکز استان‌ها. در سطح محلی مسئولیت اجرا و نظارت بر امور فرهنگی، برعهده مقامات محلی از جمله شهرداری‌ها و شخص شهردار هر ناحیه است. اکثر مناطق سرپرستی نواحی و شهرداری‌ها از یک بخش فرهنگی برخوردار هستند که گهگاه علاوه‌بر فعالیت‌های فرهنگی بر فعالیت‌های علمی، تحصیلی و کتابخانه‌ها نیز نظارت دارند.

سیاست‌های فرهنگی

وزارت فرهنگ اتریش با دعوت از مردم و ایجاد

تجربه‌نگاری سیاست فرهنگی: اتریش

سیاست‌گذاری فرهنگ بعد از جنگ

تسهیلات و دستورات عمل‌هایی باعث رونق حضور مردم و حمایت آنها در طرح‌های فرهنگی شد. یکی از این طرح‌ها دوشنبه‌های نیم‌بها در سالن‌های سینما بود که باعث فروش هرچه بیشتر فیلم‌های روی گیشه شد. طرح افزایش ساعت کار موزه‌ها نیز از دیگر اقدامات این کشور برای تسهیل حضور مردم در موزه‌ها بود.

یکی دیگر از این سیاست‌ها در حوزه کتاب بود. در سال ۲۰۰۰ قانون یکسان‌سازی و عدم تغییر نرخ کتاب‌ها به تصویب رسید. این قانون مواردی نظیر چاپ و نشر و واردات کتاب را نیز شامل می‌شود. قانون مذکور بدین جهت تصویب شد که ناشران غیرحرفه‌ای کشور، فروشندهگان کتاب و شرکت‌های پخش کتاب که از نقش اساسی و مهمی در حوزه کتاب برخوردار نیستند از ثبات کاری برخوردار شده و به رقابت با ناشران حرفه‌ای بپردازند.

موسسات فرهنگی

مسئولیت دولت در قبال اجرا و نظارت بر امور فرهنگی توسط چند عضو انجمن تعریف شده که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱- **انستیتو فیلم اتریش**: انستیتوی مذکور مسئولیت سیاست‌گذاری در صنعت فیلم اتریش، حمایت از تولیدات سینمایی و همخوانی توسعه فرهنگی اتریش با محصولات سینمایی را برعهده دارد. این انستیتو توسط افرادی اداره می‌شود که مسئول بررسی ارتقای صنعت فیلم کشور هستند و از دولت بودجه مستقیم دریافت می‌کند.

۲- **مرکز خدمات فرهنگی اتریش**: این مرکز بر موسسات و مدارس علمی هنری کشور نظارت دارد.

همچنین از اساتید کشور جهت انجام پروژه‌های فرهنگی دعوت به عمل می‌آورد. این مرکز از اساتید هنری و فرهنگی کشور دعوت می‌کند تا از مدارس فرهنگی بازدید کنند و از افراد حقیقی و حقوقی نیز می‌خواهد در پیشبرد برنامه‌های فرهنگی کشور یا این مرکز همیاری کنند.

۳- **حمایت از خلاقیت فرهنگی**: سیستم ارتقای فرهنگی اتریش مشتمل بر موارد گوناگونی است که حمایت از خلاقیت‌های فرهنگی را تضمین می‌کند. از جمله مهم‌ترین این گونه حمایت‌ها می‌توان به اعطای جوایز و خرید آثار هنری هنرمندان از سوی دولت اشاره کرد و این درحالی است که هنرمندان از محل خرید و فروش آثار خود نیز بهره کافی کسب می‌کنند.

روابط بین‌فرهنگی

موسسات فرهنگی خارج از کشور مبالغی را به انجام فعالیت در زمینه توسعه فرهنگ اتریش در خارج از کشور اختصاص می‌دهند. این مراکز بسیار فعال هستند، به‌نحوی که مرکز فرهنگی مستقر در شهر پاریس توانسته محصولات خود را به‌صورت عمده به فروش برساند.

موضوعی که امروزه در روند برقراری روابط بین‌المللی فرهنگی مشهود است وجود تفرق میان سیاست فرهنگی و دیپلماسی فرهنگی کشور است، چرا که ارتقای سیاست‌های فرهنگی در خارج از کشور منوط به صرف هزینه بیشتر و دعوت از تعداد کثیری از هنرمندان ملی است. تصویب لایحه اجرایی جدید این اجازه را به هنرمندان اتریشی می‌دهد که در روند توسعه بین‌المللی فرهنگی کشور آزادانه به فعالیت بپردازند.

در جمع‌بندی بحث باید اذعان کرد که کشور اتریش از ساختار مطلوبی برای اداره فرهنگ برخوردار است و این رابطه طولی کمک کرده است که موازی کاری یا دوباره کاری در عرصه فرهنگ انجام نشود و نهاد‌های نظارتی با سهولت بیشتری به ارزیابی عملکرد و فعالیت نهاد‌های فرهنگی بپردازند.

همچنین سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر حمایت از هنرمندان، باعث شکوفایی استعداد‌های هنری و هدایت جوانان باانگیزه به فعالیت‌های فرهنگی (موسیقی، تئاتر، نقاشی و...) شده است.